

ki zaznamuje začetek postopnega vzpostavljanja pogojev za javno nacionalno agitacijo. Celoto zaokrožuje sklepno poglavje, ki ga je Almasy naslovila z retoričnim vprašanjem: »Gab es 1848–1861 in Marburg bereits ‘Deutsche’ und ‘Slowenen’?« Njen (začasni in pogojni) odgovor na to vprašanje, odgovor, ki ga je oprla na obširen in vsega spoštovanja vreden korpus pregledanih arhivskih virov, spominskih pričevanj in sekundarne literature, je v tem smislu nedvoumen (str. 200): »An dieser Stelle möchte ich nicht grundsätzlich ausschließen, dass es diese kollektiven Identitäten bereits im kleinen Maß gegeben hat; die ausgewerteten Quellen aber geben wenig bis keine Hinweise darauf, dass die Kategorien ‘slowenisch’ und ‘deutsch’ schon entscheidend die Eigen- und Fremdwahrnehmung und das Handeln und Denken breiter Kreise in Marburg zwischen 1848 und 1861 beeinflusst hätten.«

Na podlagi prebranega je mogoče zaključiti, da knjižni prvenec K. Almasy na zelo izviren način interpretira lokalno mariborsko zgodovino v širšem kontekstu habsburške oziroma avstrijske politične in socialne stvarnosti obravnavanega obdobja. Iz tega razloga lahko avtorici dopustimo tudi kakšen lapsus oziroma napako, kot je denimo tista iz pasusa, kjer najdemo trditev, da je bil Kozlerjev *Zemljovid slovenske dežele*, ki da je izšel leta 1871, različica Czoeringove *Etnographische Landkarte* (str. 66). To ne drži, saj je bil Kozlerjev zemljevid, ki je sicer prvič prišel v javnost leta 1861, dokončan in pripravljen za natis že najkasneje leta 1852, pri čemer se je avtor pri njegovi pripravi ob Czoeringu opiral na nekatere predmarčne narodopisne prikaze in zemljevide, ogromno podatkov pa je pridobil povsem na novo bodisi sam bodisi s pomočjo prijateljev in znancev.

A kljub temu je *Wie aus Marburgern »Slowenen« und »Deutsche« wurden* monografija, ki izhaja iz zgodovinsko relevantnih konceptualnih izhodišč in ki obenem v slovenskem kontekstu pomembno dopolnjuje praznino na področju raziskovanja procesov nacionalne diferenciacije v drugi polovici 19. stoletja. Iz različnih razlogov je ta praznina v zadnjih nekaj letih postala precej očitna. Na enega od njih je posredno opozorila tudi avtorica – s tem, ko je svoj knjižni prvenec posvetila spominu na Janeza Cvirna.

Jernej Kosi

Branko Marušič, Doktor Karel Lavrič (1818–1876) in njegova doba. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2016, 186 str.

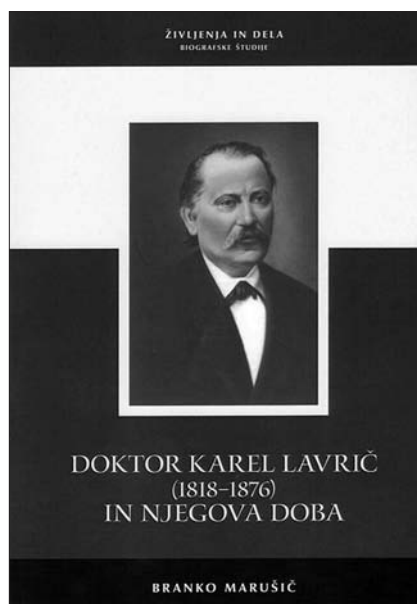
Najnovejše delo Branka Marušiča, monografska publikacija o dr. Karlu Lavriču, obravnava osebnost, ki ji je avtor svojčas namenil svojo prvo objavo v tisku in strokovni literaturi. Gre torej za posebno navezanost, ki so jo spodbudili – kot priznava sam avtor – tudi spomini na Lavriča iz družinske kronike. Ne moremo pa reči, da gre za obujanje neke stare tematike, saj se avtor strokovno vseskozi ukvarja z obdo-

bjem, v katerem je Lavrič živel. Življenjska zgodba o politiku, kulturnem organizatorju in pravniku Karlu Lavriču se namreč tesno prepleta s političnim in kulturnim dogajanjem na Primorskem v prelomnem l. 1848 in predvsem prvem petnajstletju med 1860 in 1900, se pravi v času »največjega vzpona Slovencev v njihovi dotedanji zgodovini«, ki mu Marušič že zelo dolgo posveča pozornost v svojih publikacijah in prispevkih.

Ob bližnji dvestoletnici rojstva dr. Lavriča je Marušič pripravil doslej najbolj poglobljeno študijo o tem primorskem narodnem buditelju in ga, vsaj v nekaterih delih, predstavil v novi luči. Tu mislimo predvsem na mladostno obdobje, ki ga je Marušič podrobno raziskal.

V Premu rojeni Lavrič se je še kot otrok z družino preselil v Ljubljano in pozneje v Gradec, kjer je začel študij prava. Doktoriral je v Padovi, od tam pa odšel v Trst, kjer naj bi deloval kot domači učitelj. Tu je bival v času revolucijskih pretresov, ki so vplivali tudi nanj in pripomogli, da je z objavo časopisnih prispevkov (v prvi vrsti o volitvah v frankfurtski parlament) vstopil v javno življenje. S publicističnimi prispevki je opozoril nase tudi poleti 1848, ko se je sicer le za kratek čas mudil na Dunaju.

Karel Lavrič je poklicno pot začel v Sežani kot pomočnik državnega pravdnika pri okrajnem sodišču. V marsičem prelomno pa je bilo njegovo obdobje v Tolminu, kamor se je preselil kot odvetnik in oskrbnik posestev nekdanje tolminske grofije. Prav tu je prestopil iz katoliške v protestantsko vero, kar so mu politični nasprotniki, predvsem konservativni tabor, stalno očitali v času življenja in celo po smrti. Na to izbiro je odločilno vplivalo razmerje z dekletom iz protestantske družine, ki pa se je razdrlo, kar je Lavriča popolnoma potrla. Zaradi neuresničene zaroke je takrat poskusil storiti celo samomor. Po tej izkušnji je Lavrič, tedaj star dobrih štirideset let, več let živel samotarsko življenje. Iz osame ga je izvleklo angažiranje na narodnem področju, bil je organizator čitalnic in govornik na prireditvah. Vendar vključitev v narodno življenje ni bila samoumevna, saj je bil vzgojen v nemškem duhu in sprva ne ravno večš slovenskega jezika (na začetku je deloval še kot Lauritsch). Odtegnjenost od narodnega življenja v prvi in celo drugi fazi njegovega življenja so mu mnogi zelo zamerili, kar izhaja tudi iz pričevanja katoliško usmerjenega Josipa Godine Vrdelskega, s katerim se je seznanil v graškem obdobju: »Mari mu je bilo tedaj v Gradci za slovenski jezik, za slovenščino; še vedel nij, kaj je to! Zdaj ga pa molite, kakor slovenskega boga, i spoštujete i kadite mu, kakor prvemu narodnjaku, ko je po taborih upil in kričal.« Marušič dokazuje, da njegove izjave, da je slovanskega rodu, ne potrjujejo nekaterih navedb, da se je šele na začetku ustavne dobe (1860) odločil, da ni več pripadnik nemškega sveta.

Delo med narodom je Lavriča tako prevzelo, da mu je postalo življenjsko vodilo. V Tolminu je bil l. 1863 med ustanovitelji slovenske čitalnice, druge na Primorskem in pete na slovenskem etničnem ozemlju. Po preselitvi v Ajdovščino je prav tako ustanovil čitalnico in pomagal pri snovanju drugih tovrstnih društev, ne samo na Vipavskem, ampak tudi v širšem zahodnem delu slovenskega etničnega ozemlja. Ni pa se omejil zgolj na društveno življenje, saj si je hkrati prizadeval za rabo slovenskega jezika v javnosti. Za današnje razmere je prav neverjetno, da mu je uspelo pridobiti sodbo v slovenskem jeziku, ki jo je izdalo sodišče v italijanskem Trziču.

Sloves si je izjemno povečal ob političnem dogodku, za Slovence najpomembnejšem v 19. stoletju – taboru v Šempasu 18. oktobra 1868 (prvem na Primorskem, tretjem na Slovenskem). Kot predsednik organizacijskega odbora je izpeljal nadvse uspelo zborovanje, ki je kot glavno zahtevo postavilo uresničitev programa Zedinjene Slovenije. Ne nazadnje je šlo za prelomnico tudi na osebni ravni, saj je tabor označil za najpomembnejši dogodek v svojem življenju. Po tistem so na Primorskem kot gobe po dežju zrasli podobni shodi, na katerih je nastopal kot večš govornik, pravi ljudski tribun. Pobudniki in voditelji taborov so bili mladoslovenci, politična smer slovenskega liberalizma, s katero se je Lavrič povsem identificiral.

Navdušenje, ki je privrelo na dan ob taborih, se je nadaljevalo z ustanovitvijo Soče, prvega političnega društva na Goriškem in istoimenskega časnika. Pri obeh je imel vidno vlogo prav Lavrič, ki je po prihodu v Gorico (1869) postal zelo dejaven predvsem na političnem področju. Po dveh neuspešnih poskusih je bil na volitvah l. 1870 izvoljen v goriški deželni zbor in kmalu zatem v deželni odbor.

To je sovpadalo s časom, ko je novo gibanje stopilo na bolj realna tla. Približno istočasno, ko so oblasti prepovedale tabore, so tudi Goriško dosegla nesoglasja na slovenskem političnem prizorišču, se pravi med liberalnimi mladoslovenci in konservativnimi staroslovenci. Spori so segli na vsa področja delovanja, od čitalnice do društva Soča. Posledica tega je bilo stalno »prečiščevanje« znotraj Soče in nenehni besedni in časopisni dvoboji med obema strujama, ki so v marsičem ohromili dotlej živahno dejavnost Slovencev na Goriškem. Eden od glavnih kamnov spotike je bil odnos Soče do vere oz. cerkvenih zadev; s tem vprašanjem se liberalno vodstvo društva ni želelo ukvarjati, kar je v katoliških krogih sprožilo nejevoljo in odstop dela članstva iz društva. Vrhunec sporov so bile volitve v državni zbor l. 1873, na katerih je kandidiral sam Lavrič, ki pa ni bil izvoljen. Na njih se je pomeril z enim najvidnejših slovenskih politikov na Goriškem Josipom Tonklijem, nekdanjim sočanom, ki je prestopil v konservativni tabor. Dvoboj med obema je močno zaznamoval politično življenje Slovencev na Goriškem v prvi polovici sedemdesetih let.

Prav na političnem polju sta prišla do izraza Lavričeva načelnost in brezkompromisni idealizem, kar je najbolj razvidno v odločitvi, da odstopi z mesta deželnega odbornika. To je storil po tem, ko je odbor zavrnil zahtevo po uradovanju o slovenskih zadevah v slovenskem jeziku. Njegova poteza je pri delu slovenskih volivcev povzročila začudenje, tudi zato, ker je bilo Lavričevo imenovanje v deželni odbor vse prej kot enostavno.

Odstop je imel posledice tudi na poklicnem področju, saj so mu nekatere stranke

obrnile hrbet, kar mu je poslabšalo gmotni položaj. Sploh pa je poklicno dejavnost zanemarjal, ker je na prvo mesto postavljaj družbeno področje. Če k temu dodamo, da se je dobesedno razdajal, predvsem s podpiranjem revnih študentov, potem je jasno, zakaj se je, predvsem proti koncu življenja, soočal z zelo hudimi finančnimi težavami.

Je pa Lavrič ostal član predstavniškega telesa (deželnega zbora), kjer je nadaljeval s prizadevanji za uresničevanje zahtev šempaškega tabora, v prvi vrsti poučevanja v slovenskem jeziku na vseh ravneh in uradovanja v slovenščini. Marušič dokazuje, da merjenje moči med italijansko večino in slovenskimi predstavniki v deželnem zboru ni bilo vedno narodno pogojeno. Kot primer navaja obstrukcijo italijanskih članov zbora ob glasovanju za financiranje popravila cest na Tolminskem, ki so ga nekateri prikazali kot spor o rabi slovenščine v deželnem zboru.

Goriška je bila prva slovenska dežela, kjer je bila dosežena sprava med obema taboroma (1875), t. i. slogaštvo, ki ga je podprl tudi Lavrič. Odjuga se je začela na kulturnem področju z združevanjem pevskih zborov, nadaljevala pa, čeprav s težavo, na političnem polju. Bil pa je to dogovor s figo v žepu, ki je resda pomiril duhove, ni pa vlil zaupanja med liberalci in katoličani.

Marušič opisuje Lavričev umik iz Gorice v Tolmin v času, ko mu je bolezen načela zdravje in ko se je neuspešno zdravil. Zadnja leta mu je močno opešal vid, imel pa je tudi psihične težave. Življenje se mu je izteklo marca 1876 s samomorom v enem od goriških hotelov. O njegovi priljubljenosti priča podatek, da ga je na zadnji poti spremljalo 4.000 ljudi.

V monografiji je Lavrič prikazan mnogostransko. Poleg delovanja na političnem področju je energijo usmerjal v publicistiko, pri čemer je posegal v vprašanja šolstva, kulture, kmetijstva, obrti in trgovine. V določenem obdobju je bil učitelj deklamacije in govornišva na goriški gimnaziji. Marušič je zbral pesmi, ki so jih različni avtorji posvetili Lavriču, in opisal njemu posvečena obeležja.

Študija o Karlu Lavriču je zgodba o času, ki je bil v marsičem prelomen, čeprav hkrati podoben današnjemu, predvsem zaradi večnih razprtij in, po drugi strani, iskanja skupnih poti. To je zgodba o razhajanjih in srečanjih, o pragmatizmu in idealizmu, zlasti v umetnosti mogočega – politiki z njenimi različicami.

Ivan Vogrič

Lisa Rettl in Magnus Koch, »Da habe ich gesprochen als Deserteur.«

Richard Wadani. Eine politische Biografie. Wien: Milena Verlag, 2015, 295 str.

(s fotografsko dokumentacijo)

Marsikateri načitan in izkušen zgodovinar se bo vprašal, kdo je vendar Richard Wadani, ki mu Lisa Rettl in Magnus Koch namenjata obširno biografsko razpravo.